

Votre Programme Matmidim – Chiour BETH

Semaine du 20 au 24 novembre 2022

Souguia n° 74

ת"ס

Matmidim

Programme d'étude Mondial

Sujet de la semaine :

Prélèvement du Maaser sur les gains (1)

Comment prélever le Maasser

Cette semaine nous continuons la Souguia sur le Maasser en nous penchant sur les questions comment faire le prélèvement, sur quels types de gains on doit prélever, quels couts peuvent être déduits, et quels types de Mitsvot peuvent être acquises par l'argent du Maasser.

En réalité la réponse à ces questions fait l'objet de discussions et la Halakha ne peut souvent être définie en détail. Il faut de façon fondamentale savoir si le Din de Maasser est un Din de Tsedaka ou de Maasser 'ani, ce qui a une incidence dans ces questions. C'est pourquoi nous présenterons ici les sources des Mah'loket des Poskim et proposerons en fin de Souguia les conclusions du Hafets Haim, en tant que préambule à la Halakha ...

Bon Limoud sur Matmidim !

Tephila avant le Limoud

יהי רצון מלפניך ה' אלהינו ואלהי אבותינו, שלא יארע דבר תקלה על ידי, ולא אכשל בדבר הלכה, וישמחו בי חברי, שלא אמר על טמא טהור ולא על טהור טמא, ולא על מטר אסור ולא על אסור מטר, ולא יפשו חברי בדבר הלכה ואשמח בהם. כי יי יתן חכמה מפיו דעת ותבונה. גל עיני ואביטה נפלאות מתורתך

Tephila après le Limoud

מודה אני לפניך יי אלהינו ואלהי אבותינו, ששמת חלקי מיושבי בית המדרש. ולא שמת חלקי מיושבי קרנות. שאני משכים והם משכימים. אני משכים לדברי תורה והם משכימים לדברים בטלים. אני עמל והם עמלים. אני עמל ומקבל שכר והם עמלים ואינם מקבלים שכר. אני רץ והם רצים. אני רץ לחיי העולם הבא, והם רצים לבאר שחת. שאמר ואתה אלהים תורדם לבאר שחת. אנשי דמים ומרמה לא יחצו ימיהם, ואני אבטח בך

Programme du dimanche

*L'étude aujourd'hui est dédiée pour
la Réfouah chéléma de Guershon ben Tsvi*

רמב"ם הלכות מתנות עניים פרק ז הלכה ה

בא העני ושאל די מחסורו ואין יד הנותן משגת נותן לו כפי השגת ידו וכמה עד חמישית נכסיו מצוה מן המובחר, ואחד מעשרה בנכסיו בינוני, פחות מכאן עין רעה, ולעולם לא ימנע עצמו משלישית השקל בשנה, וכל הנותן פחות מזה לא קיים מצוה, ואפילו עני המתפרנס מן הצדקה חייב ליתן צדקה לאחר.

שולחן ערוך יורה דעה הלכות צדקה סימן סע"ף א

שיעור נתינתה, אם ידו משגת יתן כפי צורך העניים. ואם אין ידו משגת כל כך, יתן עד חומש נכסיו, מצוה מן המובחר; ואחד מעשרה, מדה בינונית; פחות מכאן, עין רעה. וחומש זה שאמרו, שנה ראשונה מהקרן, מכאן ואילך חומש שהרויח בכל שנה.

הגה: ואל יבזבז אדם יותר מחומש, שלא יצטרך לבריות. (ב"י בשם הגמרא פ' נערה שנתפתתה) ודוקא כל ימי חייו, אבל בשעת מותו יכול אדם ליתן צדקה כל מה שירצה (ג"ז שם פ' מציאת האשה ומייתי לה רי"ף ורא"ש ור"ן ומרדכי). ואין לעשות ממעשר שלו דבר מצוה, כגון נרות לבית הכנסת או שאר דבר מצוה, רק יתננו לעניים. (מהרי"ל הל' ראש השנה).

ביאור הגר"א יורה דעה סימן רמט ס"ק ב

(ב) וא' מעשרה כו'. ספרי הביאו תוס' דתענית ט' א' ד"ה עשר תעשר הכי איתא בספרי עשר כו': (ליקוט) וא' מעשרה כו'. בירושלמי אתמר שמעשר עני נוהג אפי' בכספים ויליף ממ"ש כבד את ה' מהונך ומראשית כל תבואתך. מרדכי פ"ק דב"ב (ע"כ):

ש"ך יורה דעה סימן רמט ס"ק ג

ג ואין לעשות ממעשר שלו כו'. מהרש"ל והדרישה כתבו בשם תשובת מהר"מ דכל מצוה שתבא לידו כגון להיות בעל ברית או להכניס חתן וכלה לחופה וכה"ג וכן לקנות ספרים ללמוד בהם ולהשאילן לאחרים ללמוד בהם אם לא היה יכולת בידו ולא היה עושה אותה מצוה יכול לקנות מן המעשר ע"כ ובתשו' מהר"מ מרוטנבורג דפוס פראג סי' ע"ה כתב ולפזר מעשרותיו לעניים (צ"ל לבניו) הגדולים שאינו חייב לטפל בהם מותר דאפי' לאביו מותר לתת אם הוא עני משום כבוד אביו אבל (צ"ל וכ"ש) לבניו דמותר במקום שאין בעיר תקנה לתת לכיס של צדקה עכ"ל ומשמע דמותר אפי' יש בידו יכולת לפרנס ממקום אחר דזה הוי צדקה כדלקמן סימן רנ"א ס"ג:

ט"ז יורה דעה סימן רמט ס"ק א

(א) רק יתננו לעניים. וכ"ש לפרוע בהם מסים דאסור אף על גב דאיתא בפ"ק דבתרא שאפילו מה שא"ה נוטלין בזרוע נחשב לצדקה מכל מקום מיקרי זה פורע חובו מן הצדקה תדע דהא גם במה שאדם זן בניו הקטנים אמרינן בפרק נערה שנתפתתה דהוי בכלל עושי צדקה בכל עת וכי ס"ד שיוציא אדם מעשר שלו לזון בניו הקטנים. ולענין לקנות מצות בבית הכנסת במעות מעשר נ"ל דאם בשעת קניית המצות היה דעתו על זה שרי דהא המעות לצדקה אזיל ואף שהוא נהנה במה שמכבד לקרות אחרים לס"ת אין זה איסור שהרי בכל מעשר יש טובת הנאה לבעלים מה שאין כן אם בשעת קניית המצות לא נתכוין ליתן ממעשר ואח"כ רוצה לפרוע ממעשר ה"ל כפורע

חובו ממעשר כנ"ל בזה. וכתב בדרישה בשם תשו' מהר"ר מנחם שמותר ליתן מן המעשר להיות בעל ברית או להכניס חתן לחופה או לקנות ספרים ללמוד בהם ולהשאילן לאחרים ללמוד בהם אם לא היה יכולת בידו ולא היה עושה המצוה עכ"ל ונראה לי דכשקונה בעדו ספר צריך לכתוב עליו שזהו מן המעשר למען ידעו בניו דבר זה ולא יחזיקוהו להם:

ט"ז יורה דעה סימן שלא ס"ק לב

(לב) הרבה דיני צדקה. נראה **דיש לדמות מעשר שמפרישין מן הריוח ממון לדין מעשר עני של תבואה ופירות** ומו"ח ז"ל כתב שהמעשר של ממון שלנו אין בו חיוב לא מן התורה ולא מדרבנן ותמהתי שהרי ר"ס רמ"ט מבואר שחיוב גמור הוא כמ"ש כל הפוסקים והב"י בשם ירושלמי וע"כ **נעתיק דברי הטור בקיצור לענין מעשר עני** ז"ל באו איש ואשה לשאול כו' (הוא מוזכר בסי' רנ"א סעיף ט') וכשהוא מחלקו בשדה אין בו טובת הנאה לבעלים אלא העניים באים ונוטלים אותו בע"כ ואפי' עני שבישראל מוציאין אותו מידו אבל המתחלק בבית **יש בו טובת הנאה לבעלים ונותנו לכל עני שירצה**

(ובפרק הזרוע דף קל"א אמרינן בבביתא בהדיא מעשר המתחלק בביתו שיש בו טובת הנאה לבעלים ואפי' עני שבישראל מוציאין אותו מידו ויליף לה בגמרא שם בג"ש מלקט ואף על פי שהטור לא הביא זה רק על המתחלק בשדה ודאי אין חילוק דהא בג"ש יליף לה ותרוייהו שייכי בההיא ג"ש וכן כתב ב"י ואין להקשות אמ"ש התוספות שם דבדבר שיש בו טובת הנאה לבעלים אפילו בא עני ולקחו מוציאין אותו מידו והיאך אמרינן שמוציאין מהעני בע"כ מעשר עני הא ל"ק דכייפינן ליה שיתן מעשר עני אבל הברירה בידו לתת לאיזה עני שירצה ואילו בא עני ולקח שלא מדעת זה העני בעל השדה יכול להוציא ממנו ולתתו לעני אחר כל זה נראה לי פשוט ותמהתי על מו"ח ז"ל שכל כן על הב"י דלא דק מכח דברי התוס' שזכרתי ואגב ריהטיה לא דק בגמ' בזה **ומזה נ"ל סמך למה שנוהגים לכופ החתן בשעת קבלת נידוניה שלו ליתן מעשר** כדאשכחן כאן שמוציאין מידו אלא שמחלקין את המעשר לקרובי החתן והכלה דהם קודמין לשאר עניים בזה דגם במעשר עני מצינו כן כמ"ש ב"י סי' רנ"א בשם המרדכי דיש זכות לקרוביו בזה וראיתי קצת אומרים דדוקא מהנדה שהכלה נותנת להחתן מפריש מעשר אבל לא ממה שאבי החתן נותן לבנו מטעם שאביו נתן כבר מעשר ותמהתי מאין הרגלים **דאטו יש חיוב על הממון כאן דתוכל לומר שהממון כבר נפטר ממעשר והלא חובת גברא הוא** שהוא חייב לתת ממה שנתנו האל ית' ומה לי שנתן לו אביו או חותנו ודאי דעת משובש האומר (ק)

אב ובנו שני אחים ושותפין שהיה אחד מהן עני נותן לו השני מעשר עני שלו (זה נתבאר גם בצדקה בסימן רנ"א סעיף י"ב) אין פורעין בו המלוה ולא משלמין בו את התגמול (פי' ב"י שחבירו עשה לו טובה של דבר הרשות אסור לשלם גמולו במ"ע) אבל משלמין ממנו דבר של גמילות חסדים וצריך להודיעו שהוא ממעשר עני (פי' כגון לסעודת הבראה של אב) ולא פודין בו את השבויים ולא עושין בו שושבינות ואין נותנין ממנו צדקה (כפירש ב"י צדקה שפסקו עליו בני העיר שכבר נתחייב בה דה"ל פורע חוב)

(נ"ל דגם ההיא דפדיון שבויים שאין נותן לזה ממעשר עני היינו שיש בלא"ה לפדות שפסקו עליו כן והוא רוצה לפטור עצמו במ"ע אבל אם אין חייב לפדותו בלא"ה ודאי יכול המפריש לתת מ"ע שלו לזה דאין לך צדקה גדולה מזה דשבי כולהו איתנייהו ביה חרב ורעב כדאיתא פ"ק דב"ב כנ"ל)

ונותנין אותו לחבר עיר בטובת הנאה פירות דרך דורון וכבוד כל זה נראה ששייך גם כן במעשר שמפרישין מן ריוח שנתן הש"י לבני האדם ולעיל סימן רנ"א כתב ב"י ג"כ בשם המרדכי דמעשר עני דומה למפריש צדקה:

Programme du lundi

*L'étude aujourd'hui est dédiée pour
la Réfouah chéléma de Guershon ben Tsvi*

פתחי תשובה יורה דעה סימן רמט

(א) שהרויח ואם היה לו בעסק אחד ריוח ובעסק אחד הפסד עבה"ט של הרב מהרי"ט ז"ל שכתב בשם שער אפרים סימן פ"ד שאם בשעה שהיה לו הפסד היה לו חשבון שהיה לו הפסד ואם כן מה שהיה לו ריוח אח"כ הוא ענין אחר ואינו ממלא הריוח את הפסד אבל אם לא היה לו חשבון עד תום השנה וחשב כל החשבונות הריוח וההפסד מכל השנה אז ימלא ההפסד מן הריוח ע"ש וכיוצא בזה כתב (בתשובת חות יאיר) בהשמטות לדף רי"ג ע"ש ועיין (בתשובת נו"ב תניינא סימן קצ"ד/קצ"ח) שלא פסק כן אלא אם הריוח וההפסד היה בשנה אחת לעולם ינכה זה בזה אבל בשתי שנים לא ינכה וע"ש בהג"ה מבן המחבר ועיין עוד בתשובת חוט השני סוף סימן צ' מזה. ומ"ש הבה"ט בשם (חו"י) אם הוא נוסע לשוק כו' גם הוצאה בכלל קרן יחשב ועיין (בשאלת יעב"ץ ח"א סימן ו') שפקפק בזה ודעתו שאין מנכה הוצאה בכל ענין.

וכתב עוד **במעות נדוניא** שנהגים האבות לחלק המעשר כפי הישר בעיניהם שפיר עבדי והבנים יוצאים בזה י"ח והם מרויחים בכך שאינו נקבע בחובה להפריש מעשר מכאן ואילך דאילו עשו כן מעצמם נעשה נדר ומיהו ה"מ כשהאבות מתחייבים במעות מעושרים אבל אם הכניסו סתם כך וכך מעות להזוג ואח"כ בהגיע זמן החתונה נוטלין המעשר י"ל דאין זכות לאבות במעשר אם לא מדעת הזוג דמצוה דידהו היא ושמא כיון דהכי נהוג אדעתא דהכי נתחייבו מעיקרא להיות להאבות טובת הנאה שבהן ע"ש.

ועיין בשל"ה דף רס"ב ע"א שכתב דגם **מירושה** שירש מאביו צריך ליתן מעשר אף שאביו היה נזהר כל ימיו במעשרות מ"מ צריך הוא ליתן מחדש ע"ש.

ועיין (בתשובת נו"ב קמא ח"ד סי' ע"ג) שנשאל במי שנהג מעשר כספים כל ימיו והיה לו פנקס מיוחד לזה כתוב בו כל הכנסות שלו כמה מעשר מגיע וכמו כן רשום חלוקת הצדקות ממעות מעשר ולפעמים הוא מקדים ליתן לעניים ואח"כ כשהרויח מנכה מן המעשר. ואחר מותו נמצא החשבון שהמעשר חייב לו איזה סך אם יש ביד היורשים לנכות זה ממעשר שלהם והשיב שאפי' אביהם היה חי בחייו לא בריר כולי האי שיכול לנכות מה שכבר הקדים לעניים ודברי הרמ"א לקמן סי' רנ"ז ס"ה הם במלוה ולענין דרך הלואה ולא בדרך נתינה. אמנם הואיל ונהגו כן י"ל סתמא כפירושו שנותן לו בענין שיפרע ממעשר שלו וכל זה בעודו חי אבל בניו לא. אכן אם הוא שעת הדחק להם יש להקל גם בזה אבל עכ"פ צריך היורש להפריש המעשר ואח"כ יעכב לעצמו ע"ש ועיין בספר משנת חכמים סוף הלכות יסוה"ת מ"ש בענין זה.

ועיין עוד בשאלת יעב"ץ שם שנסתפק באשה שמכנסת לבעלה מעות שיש לה בעצמה שירשתו וכה"ג באופן שאין רשות אביה שולטת בה אם מחויב הבעל לעשור מעות נצ"ב ונכסי מלוג שלה והדר פסיק לקולא דמסתייעא דעביד בהו מידי דמצוה אבל אינו מחוייב לתת מעשר לעניים מ"מ המחמיר תע"ב. וכתב עוד דאם מתה האשה וירש הבעל את כתובתה בעי עישורי נכסי דירית מינה מיהו אי לא ירית רק כתובה דאורייתא אינו מחויב לעשר ושם בהשמטות כתב דאולי יש להחמיר במה שהיתה שוה להמכר בטובת הנאה שלפי שומא זו יעשר ע"ש.

ועיין בשו"ת ארבעה טורי אבן סי' ו' שנשאל באחד ששהה מעות מעשר שלו אצלו עד דאיתרמי ליה לעניים הגונים או קרוביו שיתן להם וביני ביני הוציא המעות לצרכו ואח"כ כתב אליו אחד מקרוביו שישלח לו איזה סך לסיועת נשואי בתו וזה לא היו לו מעות מזומנים ושלח לו סחורה ע"י איש נאמן ונגזל הסחורה בדרך אם המשלח חייב באחריות או לא והשיב דאילו לא השתמש האיש הזה במעות לצרכו רק אותם המעות שהפריש לשם מעשר היה שולח לעני ונאבד בדרך ודאי דאינו חייב באחריות ואף אם היה קונה סחורה באותם המעות לשלוח לעני כדי להרויח היה ג"כ פטור ולא אמרינן דפשע בקניית הסחורה אבל מאחר שנשתמש בהמעות לצרכו וכאן בא האונס מחמת הפשיעה שאילו שלח מעות קרוב לודאי שלא היה נגזל שהיה יכול להטמין א"כ המשלח חייב עכ"פ מדיני שמים ליתן מעות אחרים לעני זה ע"ש:

(ב) מצוה עבה"ט (ולכאורה נראה דמהרי"ל ומהר"מ פליגי אהדדי אך לפמ"ש באר הגולה אות ה' דוקא מצוה שחייב בלא"ה כו' י"ל דלא פליגי כלל ועיין (בתשובת חתם סופר סימן רל"א) שכתב דבאר הגולה שגה בזה דבמהרי"ל הלכות ר"ה (ובתשובה סימן נ"ו) כתב להדיא הטעם **משום דמעשר שייך לעניים** כו' אך מ"מ אין כאן מחלוקת דמהרי"ל ורמ"א מיירי שהנהיג ג"פ להפריש מעשר מריוח שלו ולתתו לעניים ושוב כל מה שיפריש הוא ממילא לעניים ולא כל כמיניה לקנות ממנו נר לבהכ"נ אפילו אינו מחוייב בהם אבל אם מיד בתחלת התנהגות להפריש מעשר כספים התנה שיכול לעשות ממנו דבר מצוה מודה מהרי"ל למהר"ם). (ע"ש בסימן שאחריו שלא כתב כן רק דמהרי"ל ס"ל דמעשר כספים הוא ממש דאורייתא כו')

וכתב שם בדבר השאלה בא' שהשיא בנו לבת ת"ח והתחייב ליתן להת"ח בכל שבוע ג' זהובים שיזון הזוג על שולחנו שש שנים כדי שילמד הבן אצל חותנו הת"ח הנ"ל והן עתה כבד עליו הדבר ורוצה ליתן זאת ממעות מעשר. והעלה דאם מיד בשעת נישואין היה דעתו לשלם ממעות מעשר ש"ד ומ"מ מהיות טוב יחלק המעשר ויתן חציו לעניים דעלמא וחציו לבנו דוגמא להא דתנינן פ"ח דפאה מ"ו היה מציל כו' אך אם בשעת חיובו לא היה דעתו לזה אין אדם פורע חובותיו ממעשר (וזה מכונן לדברי הט"ז) ע"ש וכו' עוד בש"ך יש ט"ס מ"ש דאפילו לאביו כו' משום כבוד אביו וצ"ל לולא משום כו'. ושם (בסימן רל"ב) נדון מי שמת והניח ספרים שכתוב עליהם שהם ממעות מעשר מקרוביו וישאילם לאחרים כל ימי חייו והאפוטרופסים על יתומיו העניים המחוסרים לחם רוצים למכרם לפרנסת היתומים וטוענים שלא כתב אלא כל ימי חייו ואחר שמת יכולים למכרם והאריך בזה והעלה דהדין עם האפוטרופסים ע"ש.

ומ"ש וכן לקנות ספרים כו'. עיין בספר משנת חכמים הל' יסוה"ת דף י"ט ע"א שכתב בשם אביו הגאון ז"ל דאם קנה בהם ספרים אסור למכרם אפי' ללמוד תורה ולישא אשה ואף שהתירו בס"ת למכור ללמוד ולישא אשה היינו בס"ת של יחיד כמבואר בא"ח סימן קנ"ג והספרים הללו זכו בהם רבים ומצוה להשאילם לאחרים א"כ אין לו רשות למכרם וכתב הוא ז"ל על זה דאם התנה עם הקונה שהוא ישאילם לאחרים ואינו מוכר לו כי אם טובת הנאה שיש לו בהם צ"ע אם מותר למכרו בענין זה ע"ש.

ועיין (בתשובת שב"י ח"ב סימן פ"ה) שנתן טעם למנהג בחתן וכלה שמשלמין ממעות מעשר הכלי זמרים ומשרתי סעודת נישואין. וכו' דמ"מ אסור ליקח ממנו שכר משרת ומשרתת אף על גב דסגי ליה לפי עבודתו במשרתת קטנה ששכרה מועט רק רוצה במשרתת גדולה שהיא משגחת יותר בדבר איסור והיתר אפ"ה אסור ע"ש.

ועיין (בתשובת חות יאיר) שם בהשמטות שבסוף הספר שכתב ששאל אחד ממנו להורות לו שנהג להפריש מעשר מן הריוח. ונתרשלו ידיו באמרו שנודע לו בבירור שנתן לצדקה ומזונות לבניו ובנותיו אשר לצדקה תחשב יותר מחומש הריוח והשיב דלא שפיר עביד ואינו יוצא י"ח מעשר בזה כמאמר חז"ל ואל תרבה לעשר אומדות וכתב התו"ט דלאו דוקא להרבה לעשר אומדות ה"ה רק פעם אחת אסור עכ"ד ועיין בספר משנת חכמים שם שחולק עליו דאף אי נימא דמעשר כספים יש לו דין מעשר עני מ"מ לענין להפריש מאומד ל"ד למעשר תבואה ויכול להוסיף אם ירצה ושפיר עביד אם הוסיף ע"ש:

Programme du mardi

*L'étude aujourd'hui est dédiée pour
la Réfouah chéléma de Guershon ben Tsvi*

שו"ת חתם סופר חלק ב (יורה דעה) סימן רלא

שלום וכל טוב ליי"נ הרב המופלג החו"ש כש"ת מהו' איצק נ"י אב"ד דק"ק מאר יע"א.

יקרתו הגיעני פה אני בן כפר עוסק ברפואות ונפשו בשאלתו נידון ההוא מרבנן שהשיא בנו שהוא בחור מופלג והשיאו לבת ת"ח והתחייב ליתן בכל שבוע ג' זהב מינץ להרב שיזון הזוג על שולחנו משך ששה שנים רצופים כדי שילמוד הבן אצל חותנו הרב נ"י והן עתה כבד עליו עול הסבל ושאל אם מותר ליתן סך הנ"ל ממעות מעשר שרגיל להפריש מן הריחוק שיזמין לזה.

ברמ"א בהגה' י"ד רס"י רמ"ט בשם מהרי"ל שאין לעשות שום מצוה ממעו' מעשר כגון נרות בהכ"נ וש"ך כ' בשם מהר"מ דיכול לעשות בו מצות ולפרנס בניו הגדולים ע"ש ובבאר הגולה על הגליון שם כ' דוקא מצוה שחייב בלא"ה אבל מצוה שאינו מחוייב מותר ליקח ממעות מעשר נ"ל שיצא לו כן שראה בד"מ דמיייתי מהרי"ל הנ"ל וסיים בו וכן משמע בביצה כ"א ושם נאמר האומר הריני נזיר ואגלח ממעות מע"ש =מעשר שני= הרי הוא נזיר ואינו מגלח ממעות מע"ש דדבר שבחובה אינו בא אלא מן החולין וחשב הוא דה"נ היינו שאין לו ליקח ממנו מצוה דמייירי מצוה שחייב בלא"ה לעשות ואינה בא אלא מן החולין אבל מצוה שאינו מחוייב בלא"ה לעשות שפיר יכול ליקח ממעות מעשר ולפ"ז לא פליגי מהרי"ל ומהר"מ מר"ב שבש"ך אבל במח"כ שגה ברואה דבמהרי"ל הל' ר"ה ובתשובה סי' נ"ו כ' להדיא הטעם משום דמעשר שייך לעניים ואיך יכול ליקח נרות בה"כ ממעות עני' אפי' לא יהי' חייב בהם בלא"ה מ"מ איך יכול לגזול עניים ולו אין לו בהמעות אלא טובת הנאה ולא יותר ואפי' למ"ד דבר שבחובה באה ממע"ש עיי' מנחות פ"ד היינו לגבוה דמע"ש ממון גבוה יכול להביא תורתו ג"כ לגבוה ממעות מע"ש אבל מעשר עניים לא עלה על דעת אדם מעולם שיעשה מצוה במעות עניי' ולא היה צריך רמ"א להביא ראיה מביצה כ"א אלא יען דהך מעשר כספים אינו חיוב ממש יש מפרישים ויש שאינם מפרישים וא"כ בודאי אי לא היה נוהג להפריש מעשר מי יתבענו ומי יכפנו ה"א דאינו גזול עניים ע"כ מביא ממס' ביצה כ"א האומר הריני נזיר אעפ"י שאינו מחוייב להזיר עצמו בנזיר מ"מ מכיון שאמר הריני נזיר מיד מתחייב בכל קרבני נזיר ושוב כשאומר ע"מ שאגלח ממעות מע"ש לאו כל כמיניה ה"נ מכיון שהנהיג ג' פעמים להפריש מעשר מריחוק שלו ולתתו לעניים שוב כל מה שיפריש מעשר הוה ממילא לעניים ולא כל כמיני' לקנות ממנו נר לבה"כ אפי' אינו מחוייב בהם ודברי באר הגולה תמוהים ומינה אם מיד בתחלת התנהגותו להפריש מעשר כספי' התנה שיכול לעשו' ממנו דבר מצוה מודה מהרי"ל למהר"מ שבש"ך ואין כאן מחלוקת.

ודברי ש"ך נדפסו בטעות ג"כ במ"ש דיכול לפרנס בניו הגדולי' ק"ו מאביו משום כבוד אביו וכ"ש בניו וסיים ש"ך משמע אפי' יש לו לפרנס ממ"א =ממקום אחר= וצ"ע היכי משמע כן מאביו למד ובאביו אמרו תבוא מארה מי שפרנס אביו ממעשר אם אפשר לו לפרנס בלא"ה אבל האמת יורה דרכו כי ט"ס וצ"ל לולי כבוד אביו פי' שהרי יכול לפרנס אביו ממעות מעשר אי לאו משום כבוד אביו אמרו תבוא מארה למי שפרנס אביו ממעשר משום בזיון לאביו אבל בנו שאינו חייב בכבודו מותר לפרנסו ממעשר אפי' יש לו לזונו ממ"א יכול ליתן לו ממעות צדקה אדרב' עני' קרוביך קודמין.

אמנם ראיתי במורי הפלאה על התורה פ' ראה כי יהיה בך אביון באחד שעריך דדריש ספרי אביון התאב תאב קודם ושוב דריש עני' עמך קודמין וכו' ועני' קרוביך קודמין כ' ז"ל לכן הקדים התאב תאב קודם לומר עני' עירך קודמין לעני' עיר אחרת היינו אם שניהם צריכים למזון או לכסות אבל אם עני' עירך יש להם כדי חיותם אלא שאין להם הרוחה כלל לזה עני' עיר אחרת קודמין לעני' עירך דהתאב תאב קודם עוד דריש בספרי כי יהי' בך אביון בך ר"ל בעצמך היינו בני ביתו קודמין אף לבני עירו ואמר הגאון ז"ל דלהכי כתיב כי יהיה בך קודם אביון לומר לעני' בני ביתו וכדומה לא אמרי' התאב תאב קודם אלא קודמים בכל צרכיהם אפי' לעני' עירך שאין להם מזון ומחיה כלל.

נמצא לנידון שלפנינו אם מיד בשעת נישואים היה דעתו לחייב עצמו לפרנס הזוג ששה שנים ממועות מעשר ש"ד ומ"מ נ"ל מהיות טוב יחלק המעשר ויתן חציו לעניים דעלמא וחציו לבנו דוגמא להא דתנין משנה ו"ו /ו' פ"ח דפאה היה מציל וכו' ע"ש.

אך אם בשעת חיובו בשעת נישואים לא היה דעתו ליתן ממעשר שלו הרי חייב עצמו בשטר לפרנס הזוג ששה שנים ואין אדם פורע חובותיו ממעשר ואפילו מי שאנס המלך גרנו חייב לעשר שלא יפרע חובו ממעשר. הנלע"ד כתבתי וחתמתי שמי. בכפר רסציסדארף יום ד' ר"ח אב תקצ"ג לפ"ק.

Programme du mercredi

*L'étude aujourd'hui est dédiée pour
la Réfouah chéléma de Guershon ben Tsvi*

ברכי יוסף יורה דעה סימן רמט ס"ק ג

ג. ואחד מעשרה מדה בינונית וכו'. כ"כ הרמב"ם (הל' מתנות עניים פ"ז ה"ה). ומרן לא השמיענו מהיכא נפקא ליה. והרב מהר"ש יפה שם, כתב דלא ידע מהיכא נפקא ליה. ונראה דנפקא ליה מהספרי שהביאו התוס' פ"ק דתענית דף ט' ע"א, וז"ל: עשר תעשר את כל תבואת זרעך היוצא השדה שנה שנה, אין לי אלא תבואת זרעך שחייב במעשר, רבית ופרקמטיא ושאר רווחים מנין, ת"ל את כל, דהוה מצי למימר את תבואתך מאי כל, לרבות רבית ופרקמטיא וכל דבר שמרויח בו. עכ"ל התוס'. הן אמת דבספרי שבידינו לא ראיתי זה, אבל אנן ניקום אהימנותייהו דהתוס' ג. וראה זה מצאתי בתנחומא (ראה סי' יח) עשר שלא תתחסר, רמז למפרשי ימים להוציא אחר מעשרה לעמלי תורה, תבואת זרעך אם זכיתם סוף שהם יוצאים לזרוע שדה, ואם לאו סוף שהיוצא השדה מתגרה בהם, ואיזה זה עשו, דכתיב ויבא עשו מן השדה. עכ"ל. והאי סיפא כתובה התוס' שם בתענית משם ה"ר נתן האופניאל. והוא בתנחומא. ותחילתו הביאו הרשב"ץ בתשובה ח"א סימן קד"ם, וגריס רמז להולכי ימים ולעוסקים בפרקמטיא להוציא מעשר וכו'. ע"ש. וקרוב לזה הוא בילקוט (ראה רמז תתצג) ד. ואפשר דמהספרי ותנחומא נפקא להרמב"ם דאיכא מעשר, ואף על גב דבתנחומא קאמר לעמלי תורה, הא אמרו ז"ל (קה"ר יא, א) אם בקשת לעשות צדקה עשה עם עמלי תורה. וכיון דלמדנו דאיכא מעשר כספים, ממילא זוהי מדה בינונית, כיון דהא אשכחן חומש, ומוכרח שהוא מצוה מן המובחר, וא"כ מעשר מדה בינונית, ומדה רעה למטה מעשרה.

וכבר מהספרי שמביאים תוספות הנז', השיג הרב מהר"ר לב בהגהת שער אפרים סימן פ"ד, על הרב בית חדש לקמן סימן של"א, שכתב דמעשר כספים אינו לא מדאורייתא ואינו דרבנן. ע"ש. דהרי בספרי הנז' אסמכיה אקרא, ופשיטא דהוי דרבנן. וכן השיג על הרב ב"ח מהר"ר אופנהיים בתשובה, כי באה בספר חוות יאיר סימן רכ"ד, ושם הביא התנחומא הנז'. וגם הרב ט"ז לקמן סימן של"א (ס"ק לב), כתב על דברי חמיו ותמהתי שהרי בסימן רמ"ט מבואר שחיוב גמור הוא, כמ"ש כל הפוסקים, והב"י בשם הירושלמי. עכ"ל. ומ"ש דמרן ב"י כתבו משם הירושלמי, הוא אגב שיטפיה, דבירושלמי (פאה פ"א ה"א) לא נזכר מעשר אלא חומש, וחומש נזכר גם בתלמודין (כתובות נ. ועוד), אלא דמהירושלמי משמע שהוא מצוה, כמ"ש מרן בב"י. ואולי כונת הט"ז נמי דבירושלמי מוכח דמצוה להפריש חומש, ומינה שמעינן דלפחות אם אינו נותן חומש יתן מעשר. אבל אינו מכוון, דעכ"פ מעשר כספים לא נזכר בירושלמיה. ומ"מ קשיא על הרב ב"ח. ועוד ק"ק עליו ממ"ש הרב צידה לדרך מאמר א' כלל ד' פ"ו, וז"ל, ואמר עשר תעשר את כל תבואת זרעך, ואמרו חכמים ז"ל לרבות את מפרשי הים והולכים בסחורות, ואם אין לנו עתה מעשר כל תבואת זרענו, חייב כל אדם לעשר מכל הבא לידו. עכ"ל. והרב בית חדש רגיל להביא דברי הרב צידה לדרך, ואלו הכא הרב ב"ח כתב דבריו בפשיטות וגם צידה לא עשו להם.

וכזאת וכזאת קשה על הרב פני יהושע בתשובותיו בא"ח סימן ב', שכתב על מה שנשאל אם מותר לשלם ממועות מעשר מעות סגן ושאר מצות, במקום שיש תקנה שכל אחד מחויב לקנות מצוות בשנה סכום שלו, וז"ל, פליאה בעיני היכי ס"ד שלא לפרוע מזה, והלא אין אדם חייב כי אם לתת צדקה מהונו מעשר נכסיו, ופשיטא דלא כפינן על זה, דהא אמרינן בבבא בתרא לעולם אל ימנע אדם עצמו פחות מחצי שקל, וסיימו הפוסקים שאם לא עשה לא קיים מצות צדקה, משמע דבמחצית השקל קיים מצות צדקה, אלא ש"מ דמצוה מן המובחר לתת מעשר,

ואסמכוה אקרא דיעקב וכו', משמע כמ"ש הב"י, גם לא מצא הב"י רמז למ"ש הרמב"ם דמדה בינונית הוא א' מעשרה, וכו' וא"כ כיון שהוא פורע מצוות מכח תקנת הקהל אם כן אינו מחויב עוד לתת מעשר אם הסך מגיע להמעשר שלו, ואם לאו ימלא המותר כיון שנתן מהונו למה יתן המעשר ב' פעמים. עכ"ל. ונהי דהרב ז"ל אזיל ומודה דחייב לתת מעשר מממונו לצדקה, ולא עקר את הכל כמו הר' ב"ח, שכתב דאינו חייב לא מדאוריתא ולא מדרבנן. אבל זה שכתב דלא מצא מרן בב"י רמז למ"ש הרמב"ם דמדה בינונית הוא א' מעשרה, בענין זה הושווה להרב ב"ח, דאשתמיט מיניה ספרי שהביאו התוס' פ"ק דתענית והתנחומא הנז'. ומרן לא כתב שלא מצא מקור דברי הרמב"ם, ואפשר שהיה כתוב בגיליון או בבדק הבית והושמט או נאבד, כידוע, דזמנין הושמט איזה לשון הב"י או נאבד מספר בדק הבית.

עוד זאת אדרש על הגאון הרב פני יהושע הנז', חדא דאגב שטפיה כתב חצי שקל ומחצית השקל, זה פעמים, ובש"ס (ב"ב ט א) ובפוסקים (רמב"ם מתנו"ע פ"ז ה"ה ושו"ע כאן סע' ב') ובכתוב (נחמיה י, לג) הוא שלישית השקלה*. ותו קשה, שכתב דלא כפינן על זה, דבמחצית השקל קיים צדקה. והלכה רווחת דכופין על צדקה, כמו שנתבאר סימן רמ"ח (שו"ע סע' א' ובברכ"י אות א) דכן פסקו רוב גדולי הפוסקים. וההיא (ב"ב ח ב) דרבא אכפיייה לרב נתן בר אמי ואפיק ת' זוז לצדקה, הוא כפיה ממש. ואיך כתב דלא כפינן על זה. ומוכרח דהא דשלישית השקל היינו בדלית ליה מגרמיה כלום, ולרש אין כל, עכ"ז חייב שלישית השקל. והכי משמע קצת מדברי הרמב"ם פ"ז דמ"ע (ה"ה), שכתב ואחר מעשרה מדה בינונית, פחות מכן עין רעה, לעולם לא ימנע עצמו משלישית השקל בשנה, וכל הנותן פחות מזה לא קיים מצוה, ואפילו עני המתפרנס מן הצדקה חייב ליתן צדקה לאחר. עכ"ל. והרי כתב ברישא דלמטה מעשרה הוי עין רעה, וא"כ האי שלישית השקל נראה דהיינו בדלא אפשר ליה, ולכך כתב בסמוך ואפילו עני המתפרנס וכו', להורות נתן דהא דשלישית השקל בכה"ג הוא. ושם מבואר בהרמב"ם דב"ד כופין ולוקחין מה שראוי לו ליתן, הפך דברי הרב הנז'.

גם מ"ש הרב הנז' דמצוה מן המובחר ליתן מעשר וכו'. הוא בעצמו סיים דהרמב"ם כתב דזו מדה בינונית, ואי טעמו דלא מצא מקור לדבריו, אטו משום דלא ידענו מקור דברי הר"מ נחלוק עליו. ותו דהרי מפורש בש"ס דידן וירושלמי שיעור חומש, וא"כ מעשר אינו מן המובחר. ותו מ"ש ואסמכוה אקרא דיעקב, וכ"כ גם לעיל, אינו מכוון דמדכתיב (בראשית כח, כב) עשר אעשרנו, ילפינן חומש. ומעשר לא נזכר בבבלי וירושלמי. ומיהו עמ"ש לקמן באות ה'. ובעיקר דינו לא ביאר אי כל הנעשה דמים מהמצוות מתחלק לעניים ע"פ תקנת הקהל, או נופל לכיס לבדק הבית הכנסת. ותיקונו, דאם אינו ניתן לעניים והוא לצרכי בית הכנסת שמן למאור וכיוצא. הפלאה זו איני יודע מה היא, שכתב פליאה בעיני היכי ס"ד שלא לפרוע וכו', דגם הוא מודה דמעשר לצדקה, והגם שהוא סובר דגם למצוות ממנו יקח, לאו פליאה היא על מאן דס"ד איפכא. ותו דמור"ם פסק שאין לעשות שאר מצוות בנרות בה"כ וכיוצא ממצוות מעשר. ועמ"ש בספר יד אהרן א"ח סימן תרצ"ד. ונראה פשוט דזה היה ידוע לו ולגברא רבא דשקיל וטרי בהדיא, דדמי המצוות היו נתנים לעניים, ולא הוצרך לבאר זה. ועמ"ש הרב ט"ז בפרט זה לשלם המצוות ממעשר, ושם כתב בפשיטות דמצוות אזלי לעניים.

וחזה הוית להרב חוות יאיר שם סימן רכ"ד, בתשובתו למהר"ד אופנהיים, אשר יצא לישע הרב בית חדש, וכתב דדעתו נוטה כהב"ח, שהרי לא נזכר שום דבר בש"ס ממעשר כספים וכו', ואפילו את"ל דמ"מ מדרבנן הוא, קשה למה הרמב"ם לא זכר זה בשום מקום, וכן הסמ"ג וכו', דס"ל דהספרי אסמכתא ודרוש, ואין למדין מן האגדה. וממ"ש לפרגמוטין ומפרשי ימים, אינו חיוב אף מדרבנן, ואלו היה דרבנן לא היו ישראל קדושים מקילין בה. זהו תורף דבריו בקיצור. ע"ש באורך. **ונראה ודאי דמעשר כספים אינו בסוג מצוות מעשר עני, רק חיוב צדקה אמרו שיהיה מעשר מנכסיו**, [וכבר] הרמב"ם והטור הזכירוהו, ואמרו שמדה בינונית א' מעשרה, והוא מהספרי והתנחומא הנז', דאסמכוהו אקרא, והוא מדרבנן, מתורת צדקה. **וגם הספרי והתנחומא מתורת צדקה הוא**, כדאמרן, דמיניהו ילפי הרמב"ם והטור. ולא כמו שעלתה על דעת הרב חוות יאיר דהם דברים בעלמא אסמכתא ודרוש והרמב"ם והטור השמיטוהו, ונעלם ממנו דברי הרב צידה לדרך שהבאתי, וגם הרשב"ץ הזכירו בתשובה כמ"ל. ולא נמלט הרב ב"ח, דאע"ג דדינו של הרב ב"ח אמת ויציב, דאינו דומה למעשר עני, דאין נותנין ממנו לצדקה וכו', מ"מ הא הול"ל דמעשר כספים הוא מכח חיוב צדקה, כמ"ש סימן רמ"ט. ומ"ש דאי הוה מדרבנן לא היו מקילין כ"כ, וגם בתנחומא אמרו רמז לפרגמוטין וכו'. נראה דטעם הדבר משום שאמרו ז"ל (כתובות נ א) הזן בניו ובנותיו צדקה, וכיוצא. וא"כ הרוב, חצי הוצאת האדם ויותר עם בניו וגידולן ולימודן וטיפולן ועם עניים קרוביו, לכן לא דקדקו בזה הראשונים. והוא הדבר שאמרו רמז לפרגמוטין, משום דלשאר אינשי פועלים ואומנים ששכר מלאכתן כולי האי יספיק לבני ביתם, לא נאמרו השעורין הללו, דודאי עם בניו וקרוביו וכיוצא מוציא יותר ויותר ממעשר. וזאת לפנים בישראל, לא נהוג אלא כל המרבה בסחורה יחד עשירים שאננו, הן מן מפרשישים חומש או מעשר. ועמ"ש הרב שבות יעקב ח"ב סימן פ"ה. ודוק במה שהליץ על הרב ב"ח, ובמה שסיים. שוב ראיתי מ"ש הרב חוות יאיר בהשמטות דף רע"א ע"בז*, ואין דבריו מוכרחים. ועמ"ש באות ח"י בס"ד. ובכנה"ג כתב משם תשובת מהרי"ל סימן נ"ד (ונ"ז) ונ"ו אות ז' דמעשר כספים מדרבנן. ע"ש.

ד. מי שרוצה להחמיר על עצמו ורוצה להפריש מעשר, כונתו שיהיה לו דין מעשר עני גמור. הרב שבות יעקב בתשובה ח"ב סימן פ"ה. ויש לדון בזה. ומ"מ נראה דאם בשעה שקבל על עצמו פירש דבריו, ככל היוצא מפיו יעשה.

ה. כדי שיהיה מותר לנסות ולזכות לעושר, יעשה חשבון מכל אשר לו, ומכל עשרה יפריש אחד, לא פחות ולא יותר, ואם ישאר מותר שלא הגיע לעשרה, יניחנו בכיס לבדו ולא יערבנו עם השאר. ואחר שהפריש מהקרבן יסתחר במעותיו, ובכל חצי שנה יעשה חשבון ויראה מה שהרויח יותר על כל מה שפזר בדברים הצריכים לבית ויקח המעשר וכו'. הרב כנה"ג בשם מהר"ר מתתיה טריויש בתשובה כ"י. ובתשובות מרן כ"י בקצת תשובות שבידי מצאתי תשובה זו באורך, ושם כל הלשון שהביא הרב כנה"ג משם תשובת הר"ר מתתיה וחתום בסוף התשובה מרן ז"ל, ואנחנו לא נדע קושטא דמילתא תשובה זו היולדה והמחזיקה מאן גברא רבא הוא.

ועתה באתי לדקדק בהא דכתב בתשובה הנז', יעשה חשבון ויראה מה שהרויח יותר על כל מה שפיזר בדברים הצריכים לבית ויקח המעשר. דמוכח מזה דכל הנצרך להוצאת הבית אכילה ושתיה וכסות וכיוצא, אין צריך להוציא ממנו מעשר. ולפום ריהטא יש לפקפק בזה, דהרי הספרי והתנחומא (הנ"ל ריש אות ג) אסמכוהו אקרא עשר תעשר את כל תבואת זרעך, וגם הירושלמי ריש פאה קאמר כבד את ה' מהונך ומראשית כל תבואתך, כמראשית כל תבואתך. וכתב המרדכי, הביאו הרב חוות יאיר בהשמטות, דקאי למעות מעשר. והשתא דאתית להכי א"כ משם נמי מהירושלמי הזה נפקא ליה להרמב"ם (הל' מתנו"ע פ"ז ה"ה) מאי דקאמר מדה בינונית אחת מעשרה, דהרי בירושלמי אסמכיהו אקרא למעשר, והרמב"ם מפרש הירושלמי למעשר, כמ"ש המרדכי. ומיהו מה שדקדקתי לעיל (אות ג' ד"ה וכבר) על הט"ז, שכתב דמבואר מעשר כספים בב"י משם הירושלמי. אכתי דוקיין באתריה, דמרן ב"י לא הביא הירושלמי הזה, ולא דברי המרדכי הנז', כי בירושלמי עצמו יש לפרש פירושים אחרים, כמ"ש המפרשים ומהר"ש שיריליו בפירושו כ"י. וזה יש להרגיש על הרב חוות יאיר שכתב בהשמטות שם ז"ל, ומצאתי במרדכי פ"ב דמציעא סימן רס"ג, ובירושלמי מפיק וכו', אף כי לא ידעתי מקומו, והב"י רמז על ירושלמי זה ר"ס רמ"ט. עכ"ל. ומרן לא הזכיר ירושלמי זה. ותו דאם מרן הזכירו, או כונתו שהזכיר דבר מירושלמי זה, א"כ הרי ידע מקומו. ואני בקשתי במרדכי שם פ"ד דמציעא סימן רס"ג, ולא מצאתי לשון זה שהביא הרב חוות יאיר. ושוב מצאתי בהגהות מרדכי פ"ק דבתרא סימן תרנ"ט, בתשובת רבינו טוביה ברבי אליהו. ע"ש. ואשתמיטתיה לשון המרדכי הלז להרב פני יהושע א"ח סימן ב', שהבאתי דבריו לעיל. ושוב ראיתי בתשובה זו עצמה דעלה קאימנא, שהביאה הרב כנה"ג בשם מהר"ר מתתיה, והיא בתשובות מרן כ"י, שכתב להיות שענין היות מפרשי האדם ממעשר מממונו נפקא לן בירושלמי ממה שנאמר כבד את ה' מהונך ומראשית כל תבואתך, יש לנו ללמוד זה מזה לענין החילוק. עכ"ל. וכיוצא בדבריו אלה ראיתי בשיטה מקובצת כתובות דף נ' משם הרב המעילי, על הפרשת חומש, שכתב ז"ל, ונראה סמך לדבר זה שבכל שנה היו ישראל חייבין להפריש שתי מעשרות, שנה ראשונה ושניה מעשר ראשון ומעשר שני, וכו' ונראה מזה שמהמעשר הראשון יש לו רשות להוציא לכל דבר מצוה ואפילו לצורך עצמו ובניו ובני ביתו, כגון שיכתוב ספרים ללמוד מהן הוא ובניו ולהשאילן לאחרים, שהרי מעשר שני היה נאכל לו ובניו בירושלם, אבל מהמעשר האחר יש לו לתת צדקה וכו'. עכ"ל. ועפ"י דבריו מתרצתא דוקיא דדאיק שם בשיטה מקובצת בהא דיליף חומש מדכתיב עשר אעשרנו, דאי הכי אמאי אפיקיה לחומש בהאי לישנא דשתי מעשרות ולא כתיב חומש, ולפי דברי הרב המעילי א"ש, דלכך פלגינהו, דיח הפרש בהנאתן, כמבואר בדבריו. ע"ש. אי נמי אפשר דכתיב "עשר", פירוש מעשר, זו מדה בינונית, ועוד מצוה מן המובחר "אעשרנו", והוה תרווייהו חומש, כמ"ש הרמב"ם.

ובאופן דמכל האמור משמע דמדמים מעשר כספים לזרע הארץ, דהא הירושלמי וספרי ותנחומא אסמכוהו אקראי דמעשר מתבואה. וגם הרב המעילי והרב בעל התשובה הנז' עצמו ילפי סדר חלוקתן והנאתן למפריש חומש ומעשר כולו מסדר מעשר מתבואה, ומאחר שכן נימא נמי דכי הכי דמעשר תבואה צריך להפריש מכל אחר תוציא הארץ אפילו צריך לפרנסתו, ה"ה מעשר כספים נמי יוציא מכל אשר ירויח אף דצריך להוציא ממנו צרכי מזונות ומפרנסה, ואיך כתב הרב הנז' דיבא חשבון אחר שהוציא ופיזר בהוצאותיו הנשאר בידו מהרויח וממנו יקח מעשר, והלא משמע דבעי אפוקי מכל הרויח אף ממה שצריך לפרנסתו. וכן משמע מלשון הרב צידה לדרך הנז' (אות ג' ד"ה וכבר) שכתב חייב כל אדם לעשר מכל הבא לידו, ומשמע אף ממה שמוציא ממנו לפרנסתו.

ועוד יש להעיר בדברי התשובה כ"י הנז', שבתחילה כתב ז"ל, לפי שיש אנשים שמפרישין מעשר מממונם ולא כראוי, כי מתחילה אין מפרישין מהקרבן עד שירויחו, ומה שירויחו אין מפרישין מהרויח רק מה שירויחו יתר על הוצאתם מאכילה ושתיה וכסות ושאר דברים הצריכים לפזור ומהמותר יפרישו, לזה אני אומר כי אינן יוצאים בזה ידי חובתם וכו'. עכ"ל. ומוכח מדברים אלו כי הוא ז"ל מתרעם על הנך אינשי שאינם מפרישין כראוי, ושתים רעות עשו, אחת שאינם מפרישין מן הקרבן, וזאת שנית שאינם מפרישין אלא על מה שירויחו יתר על הוצאתם וכו'.

ומכלל שצריכים להפריש מכל הריח ואף למה שצריכים להוצאתם, וא"כ איך גמר אומר שיפרישו על מה שהרויחו יתר להוצאתם וכו', דבזה מסכים הולך למנהגם, והוא סותר הקודם. לכן נראה דמ"ש בסוף שהרויח יותר על כל מה שפזר וכו' ויקח מעשר כמו שאמרנו עכ"ל, אין כונתו שלא יוציא מאשר פיזר, רק כונתו במה שאמר ויקח מעשר כמו שאמרנו, היינו שיפריש גם בעד הריח שממנו הוציא ההוצאות, וזהו שכיון באומרנו כמו שאמרנו. כן נראה כונתו, ואעפ"י שהוא דוחקי.

Programme du jeudi

*L'étude aujourd'hui est dédiée pour
la Réfouah chéléma de Guershon ben Tsvi*

חפץ חיים - אהבת חסד חלק ב פרק יח

בו יבואר ענין מעשר כספים בכל פרטיה:

א) * ועתה נבוא לבאר איזה דרך יבור האדם לצאת ידי חובת מצות חסד בתמידות. הנה לעיל בפרקים שעברו ביארנו דטוב שיפריש האדם מעות שיהיה מוכן למצוה זו אך כדי שלא יכבד זה על האדם טוב שירגיל את עצמו להפריש מעשר מכל מה שיזמין לו ה' ריח בעניניו ומזה יפזר שני שלישים לצדקה כי עניים שצריך ליתן להם במתנה מצוי יותר ושליש יהיה מונח אצלו כדי לקיים בו מדת החסד** וכשיתקבץ אצלו שיעור חשוב שהוא משער שיותר אין צריך בעירו יהיה אח"כ כל המעשה שיזמין לו ה' מהריח שלו רק לצדקה לבד. והפרשת מעשר הוא ענין גדול כמ"ש בתענית דף ט' על הפסוק עשר תעשר עשר בשביל שתתעשר ובכל דבר אסור לנסות הקדוש ברוך הוא ובזה מותר מטעם שאמר הכתוב הביאו את כל המעשר אל בית האוצר ויהי טרף בביתי ובחונני נא בזאת אמר ה' צבאות אם לא אפתח לכם ארובות השמים והריקותי לכם ברכה עד בלי די וכן נפסק ביו"ד סימן רמ"ז דבמעשר מותר לנסות הש"י*** וגדר המעשר הוא דצריך להפריש מתחלה מעשר מן הקרן ואח"כ כשיזמין לו הש"י ריח יתן מעשר מן הריח. והנה יש הרבה אנשים שנזהרים במדת מעשר אבל אין נזהרים רק ליתן מן הריח אבל לא מן הקרן ולא כן דרך האמת לצאת ידי חובת מעשר כמבואר בפוסקים אלא מתחלה יפריש מן הקרן. אמנם בעו"ה שהיצר מתגבר על האדם ואינו מניחו לחסר מעותיו העצה היעוצה בזה נ"ל שיפריש המעשר מן הקרן לעשות בזה גמ"ח לעניים וגם הוא יהיה מותר להלות לעצמו כשיצטרך להם אך בתנאי שכשיבוא מי שהשעה דחוקה לו ללות יראה ללות מאחר וליתן לו בכדי שיעור מה שלוה בעצמו מאלו המעות ויוצא בזה ידי חובת מעשר שגם זה נקרא בשם צדקה וכנ"ל****) אך כל זה הוא לשיטת הרמב"ם והשו"ע שמכנה את החזקת ידי עני שמך בהלואה בשם מצות צדקה אבל להרמב"ן בספר המצות שאין מכנה זה בשם צדקה רק הוא מצוה בפני עצמה אין לנו ראייה לומר שיקיים בזה מצות מעשר היכא שלבסוף יוחזר המעות לו וליורשיו. אך היכא שמפריש המעות לחלוטין לשם גמ"ח לדעת הרמב"ם והוש"ע בודאי מותר אם מתנהג כן בתחלת קבלתו את המצוה כמבואר פה בהג"ה ואפילו לדעת הרמב"ן נראה דיש להקל בזה [היינו לפי מה שכתב הש"ך שם בשם הפוסקים דאפילו שאר דבר מצוה מותר לעשות ממעות מעשר כגון ליקח בו ספרים להשאילן לאחרים וכו"ג ומ"מ לפי שיש מחמירים ואוסרים בשאר דבר מצוה [ענין ביו"ד סימן רמ"ט בפ"ת בשם החתם סופר] מהנכון להחמיר אם לא התנה לזה בתחלת קבלתו את המצוה להרמב"ן ואפילו להרמב"ם יש לעיין בזה כאשר ביארתי בהג"ה]. והנה כל מה שכתבנו בזה הענין הוא בשרוצה לקבוע המעות מעשר רק להלואה ולא למתנה לעניים אבל אם רוצה להלות לפי שעה ממעות מעשר שהפריש כבר ליד איש אמיד וכ"ש להתמוטטים או לעניים גמורים ולפרוע אחר תחתיו כשיזדמן לו עני הגון לתת לו אין להחמיר אפילו להרמב"ן וכמ"ש בסי' רנ"ח ס"א שוב מצאתי בעז"ה בא"ר סימן קנ"ו שכתב בהדיא כמו שכתבנו דאפילו לאיש אמיד מותר להלות גמ"ח ממעות מעשר ונראה דכונתו לפי שעה עד שיזדמן לו העני שצריך ליתן לו:

ב) ועתה נחזור לבאר קצת את אופן ההנהגה שצריך להיות במעות מעשר. ויתנה בתחלת קבלתו שיתנהג באופן זה ובזה יסתלקו מעליו כל הפקפוקים. א) ראשון לכל טוב שיתנה בתחלת קבלתו את המצוה שהוא בלי נדר כדי שלא יכשל ח"ו בעון נדרים ע"י איזה סיבה לפעמים. גם יראה שיהיה לו פנקס מיוחד שיכתוב בו כל הריח שיזמין לו ה' אחר ניכוי ההוצאות מהעסק. ב) יעשה חשבון בכל חצי שנה או עכ"פ בכל שנה ואם יזדמן לו ח"ו הפסד בתוך זמן זה ינכה מחשבון הריח ומותר הריח יהיה שייך מזה מעשר לצדקה. ג) בכל משך הזמן הזה יכתוב בהפנקס כל הנתניות שיוציא על צדקה ויוכל לכלול בהחשבון של המעשר כל מה שרגיל ליתן בביתו לעניים אפילו איזה פרוטה וינכה כ"ז לבסוף מהמעשר. ד) אם לעת החשבון יראה שיש עודף בהמעשר על מה שהוציא יראה

להפרישם ולחלקם תיכף ואם אין מזדמן לפניו כעת האנשים שבדעתו ליתן להם יכול להשהות העודף מהמעשר אצלו עד שיזדמן לו ואין מוכרח לחלקם תיכף ומותר לע"ע להשתמש בהמעות לעצמו אך כשיזדמן לו האנשים שרגיל לחלק להם מזה מחויב ללות ולשלם תיכף. ה) אם ימצא שהוציא על צדקה יותר מהמעשר י"א דיוכל לנכות זה לבסוף מהמעשר של שנה שניה ויש מחמירין בזה ע"כ טוב לעשות כאשר כתבנו למעלה דהיינו שיתנה בפירוש בתחלת קבלתו את מצות מעשר שיהיה יוכל לתת מעות לצדקה על סמך שיגבה לבסוף ממעשר מתי שיזדמן:

ג) והנה כל זה טוב אם יש לו עסק פרטי שיוכל לכתוב הריח שמזמין לו ה' בכל פעם אבל אם הוא איש חנוני כמעט א"א לכתוב בכל פעם את מעט הריח שמזדמן לו ע"כ העצה לזה שבכל שנה יעשה חשבון מסחורותיו דרך כלל וחשבון פנקסו השייך להעסיק וידע את מה שניתוסף לו גם יחשוב לערך את חשבון הוצאות הבית על מזונותיו ומלבושיו שהיה לו במשך הזמן הזה ולעומת כל זה יחשוב מה שכתוב בפנקסו שהוציא על צדקה גם כל עניני צדקה שרגיל ליתן בתוך ביתו לעניים ויתנה כ"ז בתחלת קבלתו את המצוה שיהיה יוכל לשער בכל ענינים אלו לפי דעתו בערך ולא בצמצום. גם מירושה צריך ליתן מעשר (א"ר בסימן קנ"ו):

שם פרק יט

בו יבואר מדין חלוקת מעשר ודין חומש:

א) ועתה נבוא לבאר את אופן החלוקה של מעות מעשר. הנה ידוע דמעות מעשר עיקרו הוא לצדקה לחלק לעניים וקרוביו העניים הם קודמין בזה לאחרים [ודין הקדימה בהן גופא עיין ביו"ד סימן רנ"א ס"ג] ואפילו לבניו הגדולים שאינו חייב לטפל בהם יכול ליתן להם מעשרותיו דכיון שאין להם משל עצמם הוי צדקה גמורה ואפילו יש יכולת בידו לפרנסם ממקום אחר. ואפילו לאביו ואמו מותר לתת אם הוא עני אך אם יש יכולת בידו לפרנסם ממקום אחר אמרו חכמים תבא מארה למי שמפרנס אביו ואמו ממעות צדקה [עיין בסימן ר"מ ורמ"ט בש"ך שם] ואם קרוביו* אינם עניים ומחלקם לעניים אחרים מהנכון שיהדר לכתחלה לחלקם לעמלי תורה למען יחזקו בתורת ה' כי משמע במדרש דעיקר המעשר ניתקן בשביל להחזיק לעמלי תורה דז"ל המדרש תנחומא פ' ראה עשר תעשר עשר בשביל שתעשר עשר** בשביל שלא תתחסר רמז למפרשי ימים [היינו שאותן אנשים עוסקין במסחר] שיפרישו אחד מעשרה לעמלי תורה וגם עי"ז הבטיח הכתוב שבאה ברכה לתוך ביתו של אדם כדכתיב הביאו את כל המעשר אל בית האוצר ויהי טרף בביתו ובחוננו נא בזאת וגו' היינו ע"י שיהיה טרף בביתו יוכלו הכהנים והלוים לעסוק בתורת ה' ועבור זה והריקותי לכם ברכה עד בלי די כי תיכף לת"ח ברכה כמו שאחז"ל [ברכות מ"ב] [וכענין שאמרו בחולין קל"א אין נותנין מתנה לכהן ע"ה שנאמר לתת מנת הכהנים והלוים למען יחזקו בתורת ה' וגו'] ואם אינו יכול לחלק כולם לבעלי תורה יראה לחלק להם עכ"פ רובם או חציים וכן מצאתי בכנה"ג על יו"ד בסימן רמ"ט ס"א ע"ש וכן מוכח משיטה מקובצת על כתובות דף נ' בשם הרב המעילי דמעשר הוא דוגמא דמעשר הניתן לכהנים וללוים למען יחזקו בתורת ה':

ב) ודע דכתבו האחרונים דיכול להכניס חתן וכלה לחופה ממעות מעשר אם לא היה יכולת בידו לעשות המצוה בלתי זה וכן כה"ג לענין להיות בעל ברית ממעות מעשר או לכתוב בהן ספרים ולהשאלים לאחרים ומותר ללמוד בהן ג"כ בעצמו רק שיזהר לכתוב עליהן שהם ממעות מעשר כדי שלא יחזיקו בהן בניו אחר פטירתו בשלהן ויש שמפקפקין בכל זה עיין בפתחי תשובה [בשם החתם סופר בסימן רמ"ט] שכתב דלהמרי"ל והרמ"א המעשר הוא רק לעניים לבד ולא שאר דבר מצוה כלל ונראה דאם ע"י שהוא בעל ברית יש טובה לאבי הבן שמטה ידו ואין לאל ידו להוציא הוצאות וכן להכנסת חתן וכלה לחופה אם מטה ידם וכה"ג לענין לקנות ספרים להשאלים לאחרים שאין ביכולתם לקנות לעצמם אין להחמיר בזה כלל דזה גופא הוא כמו צדקה. ולקנות עליות ממעות מעשר אם המעות מתחלק לעניים ג"כ אין להחמיר לכו"ע. ולשלם ממעות מעשר שכר לימוד לבניו אסור לכו"ע דזה הוי מצוה שמחויב בעצמו ללמד לבניו או לשכור להם מלמד ואין לפרוע חובו ממעות מעשר אבל לבני עניים אחרים מותר ומצוה רבה איכא בזה:

ג) ודע עוד דמדת מעשר הוא להנוהג בצדקה במדה בינונית אבל הרוצה להתנהג בעין יפה צריך להפריש מנכסיו אחד מחמשה ואסמכו חז"ל אקרא דכתיב וכל אשר נתן לי עשר אעשרנו לך*** שני פעמים מעשר עולה חומש. והנהגה בזה יהיה ג"כ כנ"ל פעם ראשונה מהקרן ומכאן ואילך מהריח שיזדמן לו. ואופן החלוקה של מדת חומש מהנכון לחלקם לחצאין באופן זה היינו מעשר אחד לבעלי תורה כי הוא דומיא דמעשר ראשון הניתן לכהנים ולוים למען יחזקו בתורת ה' כדכתיב בקרא ומעשר שני לשאר צרכי מצוה וכעין זה מצאתי בשיטה מקובצת כתובות מ"ט בשם הרב המעילי ז"ל ע"ש:

ד) ועתה נבאר פרט אחד הנוגע הרבה בענין צדקה**** י"א דמה שאמרו דחומש הוא מדה יפה ה"מ בשלא נודע לו שיש בעיר עניים התאבים ללחם או ערומים שצריכים לכסות אבל כשיודע שיש בעיר אלמנות ויתומים וכה"ג אנשים מצוקים כאלו שאין לאל ידם להושיע את עצמם מחויב מדינא להפריש עד חומש נכסיו וכן משמע מדברי

הגר"א שדעתו כן וה"מ כשידו משגת ליתן שיעור זה אבל אין מחויב לדחוק את עצמו לזה רק מצד מצוה וכנ"ל ועיין בהג"ה שהארכנו בזה:

Biographies:

H'avot Ya'ir - חוות יאיר

Rabbi Ya'ir Ha'im ben Moshé Shimshon Bacharach (le nom Ya'ir a été ajouté après une maladie) est né en 1638 à Lipnik en Moravie, et décédé en 1702. Possek majeur du 17ème siècle, il a étudié dans différentes Yeshivot en Allemagne et a eu de nombreux postes de direction, malgré les nombreuses difficultés rencontrées dans sa vie. Il vécut d'abord à Coblenz, puis le reste de sa vie à Worms et Mayence.

Dans son Responsa le Havot Ya'ir, sa grandeur en Torah est clairement visible, tant dans ses approfondissements dans un large horizon de sujets, que ses connaissances dans la Kabala. Il est considéré comme une source principale concernant les minhagim (coutumes) de la région et de l'époque.

Aroukh Hachoulh'an – ערוך השולחן

Rabbi Yéh'iel ben Aharon Halevi Epstein est né en 1829 en Russie et décède en 1908. Dès son plus jeune âge il est repéré pour son don intellectuel exceptionnel. Il se marie avec la fille de Rabbi Yaakov Berlin de Mir, père du Natsiv de Volozhin, où il continuera son étude. Il deviendra plus tard le Rav de Novardok et le Rosh de la Yechiva de la ville. Il est considéré comme un des Guedolei Hador, et écrit des milliers de réponses en Halah'a. Son fils est l'auteur du Torah Temima. Son ouvrage le Aroukh Hachoulh'an concerne les quatre parties du Choulh'an Aroukh. En plus de donner ses opinions, il explique souvent la source de la Halah'a depuis la Guemarra et cite les différents avis des Poskim et leurs raisons. Son psak est très influencé par le Rambam, et peut souvent contredire l'avis du Mishna Broua, imprimé quelques années auparavant.

Liste des 74 Sougiot étudiées sur Matmidim

Sougiot de Brah'ot

1. Birkot Hatorah
2. Choméa Kéoné
3. Arévout
4. Kavana dans le Chema
5. Position pour le Chema
6. Méah Brah'ot
7. Amen Yetoma
9. Les quantités pour les Brah'ot
10. Les Brah'ot de consommation
11. Brah'a Chééina Tsrih'a
12. Ikar Vétafel
13. Méein Chaloch

14. Brah'a sur un interdit
15. Anigrone
17. Birkat Haguefen
18. Natei Inchei
19. Birkat Haréah'
22. Les jus
23. Trima
24. Pat Kisnin (1)
25. Pat Kisnin (2)
26. Les Apéritifs
- 27-31 Zimoun
32. Tefilat Haderekh

- 33 -34. Birkat Hagomel
38. Chéhéh'éyanou sur un nouveau fruit
39. Chéhéh'éyanou sur un nouveau Keli
40. Chéhéh'éyanou sur les Mitsvot
41. Hatov Véhamétiv sur le vin
42. Cheva Brah'ot (1)
43. Cheva Brah'ot (2) – Panim H'adachot
46. Birkat Halevanah
- 47-49. H'azarat Hachats'

Sougiot sur les H'aguim

- Hanouka**
8. Emplacement de la Hanoukia
 44. Ner Ich oubeto
 45. Ner Ich oubeto (2)

- Pourim**
16. Michloah' Manot et Matanot Laevyonim

- Pesssah**
20. Biour H'amets
 58. Bedika des miettes

- Sefirat Haomer**
21. Un seul grand compte

- Roch Hachana**
35. Les trois Livres

- Soukot**
36. Mistaer

Sougiot générales

37. Bal Tossif
50. Tokh Kédé Dibour
- 51-52. Ein Chaliah' Lidvar Avera
53. Mitsva bo yoter Mibichlouh'o

54. Mitsvot lav lihanot nitanou
- 55-56. Mitsvat Assei Chehazman grama

57. Zerizim makdimim lemitsvot
71. 72. Haossek Bamitsva Patour Minhamitsva

Chabbat – Melekhet Mah'chevet

59. 60. 61. Mit'assek
62. 63. 64. Davar Chééno Mitkaven

65. 66. 67. 68. Psik Récheh

69. 70. Melakha chééina tsrikha légoufah

Yorei Dé'ah

73. 74. Maaser sur les gains